

Het volgende artikel is een samenvatting van de publicatie *Puberaal, lastig of radicaliserend* waarvan in mei 2015 een herziene uitgave is verschenen. De publicatie is te downloaden via de website van het IVP: www.ivp.nl

INE SPEE

*Aandacht voor radicalisering maakt
maatschappelijke taak van onderwijs niet eenvoudiger*

Puberaal, lastig of radicaliserend?

Les op een VMBO-school in Haarlem, 2010 (Roel Burgler/HH).

Een schoolgemeenschap maakt deel uit van de samenleving en kan haar ogen niet sluiten voor wat er in die samenleving gebeurt. De actuele dreiging van terreur vraagt van iedere burger om zijn of haar ogen en oren open te houden en de veiligheid in Nederland te beschermen. Die verantwoordelijkheid geldt uiteraard ook voor leerkrachten die voor de klas staan. Toch kan deze ‘burgerplicht’ op gespannen voet staan met de opvatting die scholen hebben over hun taak, zo betoogt Ine Spee. Scholen willen immers geen verlengstuk zijn van politie en justitie.

Onderwijs is een groot goed. Het verrijkt mensen op de weg van kind naar volwassenheid en bereidt hen voor op goed burgerschap. De school is primair een omgeving waar leerlingen kennis opdoen van de wereld en werken aan hun persoonlijke ontwikkeling en vaardigheden. Wat betreft de persoonlijke ontwikkeling komt de puberteit in een cruciale fase, tijdens het middelbaar en voortgezet onderwijs, in beeld. Het is een levensfase met grote lichamelijke en psychische veranderingen. En met een wezenlijk verlangen naar een duidelijk doel in het leven, naar identiteit en ideologie.

In die context moet de school – het bestuur, de dagelijkse leiding en in het bijzonder het onderwijzend personeel – haar onderwijskundige en pedagogische taak vervullen. Regelmatig komen daar aanvullende taken bij en worden vanuit de overheid nieuwe accenten geplaatst. Een hiervan volgt uit de actuele aandacht voor radicalisering. Dit artikel verkent wat er nu precies van scholen wordt verwacht en hoe die verwachting zich verhoudt tot de basistaak van scholen in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. Daartussen zit aardig wat spanning, ook al kunnen scholen wel degelijk een zinvolle rol vervullen in de vroegsignalering van radicalisering.

Identiteit en experiment

Het gedrag dat jongeren vertonen, hangt samen met de brede context van het politieke klimaat, de samenleving, hun opvoeding, familieachtergrond en sociale context, de ‘peergroep’ waartoe zij behoren en vele andere facetten die van invloed zijn op hun ontwikkeling. De zoektocht van pubers

Ahmed Marcouch als veertienjarige: ‘Ik had ook zo’n typisch tulbandpetje op. Wij adoreerden de moedjahedin.’ In een kraakpand in het centrum van Amsterdam kwamen ze wekelijks bijeen: Marcouch, zijn studerende, oudere broer en een groep jonge moslims veelal Marokkaans, maar ook afkomstig uit Egypte, Somalië, Algerije en Soedan: ‘we leerden de Koran reciteren, bespraken de exegese en de fikh, de islamitische plichtenleer. We keken naar videobanden en luisterden naar cassettebandjes met opzweepende preken en kopieerden die voor elkaar.’ Een zekere mate van radicalisering, zegt Marchouch, hoort bij opgroeien. ‘Je bent roekeloos, overschat jezelf. Het gaat erom dat je de goede mensen om je heen hebt om je zonder kleerscheuren door die fase heen te helpen. Dan kom je er sterker uit en leidt het er niet toe dat je je in een ver land laat afmaken.’ Hij had geluk. De andere jongeren in zijn groep waren al wat ouder. ‘Ze hebben me geleerd te twijfelen en kritisch te zijn. In feite hebben ze me gederadicaliseerd. Opgroeien als moslimpuber gaat gepaard met een grote angst jezelf kwijt te raken in de grote oceaan van het vrije Westen waar van alles gebeurt wat volgens de Koran niet mag.’

(bron: *Het Parool*, februari 2015)

naar een eigen identiteit is een normaal onderdeel van hun ontwikkeling en het onderzoeken van (soms extreme) ideologieën of politieke uitingen is van alle tijden. Denk aan de punkbeweging, de EO-jongerendagen of breder, aan de polariserende werking van links- en rechtsextremistische groeperingen die erin slagen jongeren aan te trekken

De dreiging van terreur en extremisme vraagt van iedere burger om zijn of haar ogen en oren open te houden en de veiligheid in Nederland te beschermen. Die verantwoordelijkheid geldt uiteraard ook voor leerkrachten. Toch kan deze ‘burgerplicht’ op gespannen voet staan met de opvatting die scholen hebben over hun taak. Aangezien experimenteel gedrag bij de puberteit hoort, is het namelijk lastig om gedrag van jongeren snel te duiden. Wanneer is er sprake van

pubergedrag, wanneer is er sprake van een verstoorde ontwikkeling en wanneer is er sprake van radicalisering? Het schoolperspectief is beperkt. Wat weet de school van het leven dat de jongere leidt buiten de school? Dat alles maakt het moeilijk om signalen goed te interpreteren. Het herkennen van een (eventueel) radicaliseringsproces van een jongere is niet eenvoudig. In diverse modellen (De Wolf en Doosje (2010) en in Europese projecten als RAN (Radicalisation Awareness Network) en TERRA (zie ook de bijdrage elders in dit nummer) worden de volgende principes aangedragen:

1. *Ga geïnteresseerd in gesprek, zonder oordeel*

De school doet ertoe als het gaat om het signaleren van mogelijke problemen bij jongeren, alleen al vanwege het feit dat jongeren een belangrijk

deel van hun leven op school doorbrengen, zich daar ontwikkelen, gekend en begeleid worden. Wanneer er veranderingen optreden in hun gedrag, zijn die dus óók op school zichtbaar.

Het is een illusie te denken dat scholen daarmee iedere radicaliserende jongere kunnen traceren voordat hij of zij naar Syrië vertrekt. Wel kunnen docenten op school met jongeren in gesprek gaan en hun persoonlijke aandacht geven. Geïnteresseerd zijn in hun zoektocht en zonder veroordelend vingertje in gesprek gaan over hun gedachten.

2. Bevorder burgerschap

Een veilig schoolklimaat waarin plek en respect is voor iedereen, vormt het fundament van een school die wil werken aan de ontwikkeling van haar leerlingen. Het is de schoolleiding die sturing moet geven aan dat proces, waar uiteraard een visie op leren aan ten grondslag dient te liggen.

Het onderwijs speelt een belangrijke rol in de vorming van burgers en heeft primair de opdracht om leerlingen voor te bereiden op een actieve deelname aan onze democratische en multiculturele samenleving (Verhoeven, 2014). Burgerschapsvorming is daarin een belangrijk element. Sinds 2006 zijn scholen verplicht om 'actief burgerschap en sociale integratie' te bevorderen.

Burgerschapscompetenties als maatschappelijke verantwoordelijkheid, omgaan met diversiteit en omgaan met conflicten worden niet geleerd in een lesje per week, maar vragen om een school die als oefenplaats fungeert. De Winter

De aanslagen in Parijs houden de gemoederen bezig op De Hef, een school met leerlingen van veertig verschillende nationaliteiten in een achterstandsbuurt op Zuid. De leraren luisteren naar wat de jongeren bezighoudt. Iedere dag, tussen half 9 en 9 uur, praten mentoren met hun leerlingen. Ze praten over alledaagse dingen, maar ook over actuele gebeurtenissen. Dat is belangrijk, zegt directeur Selma Klinkhamer. 'Wij willen jongeren helpen een mening te vormen. Zodat ze antwoorden vinden op gebeurtenissen in de wereld.' En, vervolgt ze, krachtige burgers worden. 'Die niet in de criminaliteit terechtkomen. Of gaan radicaliseren.' Ze legt uit dat jongeren zich moeten kunnen weren in de samenleving en niet mogen vervreemden. 'Zeker als je in deze buurt opgroeit.' [Een week eerder] toonden twee leerlingen uit hogere klassen begrip voor de aanslagplegers. Directeur Klinkhamer vertelt dat de school meteen met de scholieren in gesprek ging. 'Je moet naar ze luisteren. En kijken of je ze met argumenten op andere ideeën kan brengen.' Straf geven heeft geen zin. 'Dat werkt ave-rechts. Dan gaan ze zich nog meer verzetten. Of durven ze nooit meer iets te zeggen.' De Hef betrok de ouders van de leerlingen erbij. 'Zodat thuis het gesprek verder gevoerd kan worden. Dat is belangrijk.' En als Klinkhamer het gevoel krijgt dat iemand toch radicaliseert? 'Dan bellen we de politie.'

(bron: NRC Handelsblad, 15 januari 2015)

(2004) stelt dat 'democratie de cruciale verbindingsschakel is, in een samenleving die van oudsher gekenmerkt is door een hoge mate van diversiteit'. Wanneer democratie breder wordt opgevat dan als louter politiek systeem, namelijk ook als organisatievorm van maatschappelijke en intermenselijke verhoudingen, dan is er alle reden om juist heel jong met democratie-opvoeding te beginnen. Onderwijs kan daarin een belangrijke rol vervullen. Het ontwikkelen van zo'n plaats waar leerlingen hun deelname aan de maatschappij kunnen oefenen en kunnen reflecteren op hun eigen waarden is niet eenvoudig. Het vraagt om het ontwikkelen en onderhouden van een open, veilig en democratisch schoolklimaat. De leraar heeft daarin een belangrijke rol. Hij grijpt alledaagse situaties

aan om leerlingen te stimuleren met elkaar in dialoog te gaan. Leraren bewaken vervolgens het democratisch proces en begeleiden reflectie (Verhoeven, 2014).

3. Versterk ouderbetrokkenheid

Het belang van betrokkenheid van ouders bij de school wordt breed onderschreven. Betrokkenheid van ouders bij hun kind heeft het grootste effect op diens welbevinden, leerprestatie, motivatie, zelfbeeld en zelfwaardering. Het is ondersteunend voor jongeren als ouders thuis het gesprek aangaan over ambitie, passies en schoolcarrière. Om dit gesprek te kunnen voeren, is kennis van het schoolsysteem, de opleiding en de voortgang van hun kind noodzakelijk (Reitsma, 2013). Op veel scholen voor VO

Een school voor voortgezet onderwijs in Amsterdam wil uitdragen dat de achtergronden en referentiekaders van leerlingen ertoe doen. Er is aandacht en respect voor hun thuissituatie en de wijk waarin ze wonen. Mentoren tonen dat door op huisbezoek te gaan en ook de directie gaat thuis bij leerlingen op bezoek. Het managementteam van deze school is multicultureel van samenstelling. De leden tonen nieuwsgierigheid naar elkaars achtergronden. Om dat te onderstrepen bezochten ze elkaars dorpen en wijken en toonden op die manier waar hun wortels lagen.

en MBO is de relatie van school met de ouders flinterdun. Ouders komen meestal pas in beeld als er echt wat aan de hand is met hun kind. Daarom is het devies: investeer in de relatie met alle ouders, voordat je ze echt nodig hebt.

4. Werk actief samen met andere partners

Wat voor de relatie met ouders geldt, geldt ook voor het netwerk van de school: scholen moeten investeren in hun interne zorgsysteem en in de relatie met externe partners liefst voordat ze die bij incidenten nodig hebben. Dat is onmisbaar voor het waarmaken van de maatschappelijke opdracht van de school. Intern is het van belang extra rollen en taken op het terrein van signaleren, consultatie en verwijzen te beleggen bij functionarissen en een multidisciplinair team (of zorgadviesteam) in te richten. Bij het 'externe' netwerk horen partijen zoals politie,

maatschappelijk werk, jeugdzorg, gemeente, onderwijsinspectie, maar ook kerk en moskee of andere belangrijke organisaties waar leerlingen gebruik van maken. Dat netwerk werkt het meest effectief als er gehandeld wordt vanuit een gemeenschappelijke visie en overtuiging. Kern daarvan is dat het effectiever is te werken aan preventie en te investeren in kinderen en jeugd, dan om in te grijpen aan de achterkant. De school en haar netwerkpartners hebben alle hetzelfde belang: bijdragen aan een gezonde ontwikkeling van kinderen en jongeren, zodat ze een plek kunnen verwerven in de samenleving.

In de context van opgroeien

Deze principes kunnen betrokkenen binnen en buiten de school alleen waarmaken als er wordt samengewerkt. Daarbij gaat het om het goede gesprek rondom en mét leerlingen over die grote zoektocht in hun levensfase. Een accent plaatsen vanuit een radicaliseringsbril is goed. Het gaat immers om een serieuze dreiging die aandacht verdient. Maar dit moet wel in de juiste context worden gezien. In de context van scholen gaat opgroeien nu eenmaal gepaard met onzekerheid, experimenteren met nieuw gedrag, reflectie op religie en levensovertuiging, en – hoe ongemakkelijk dat soms ook kan zijn – het zich afzetten tegen ouders, andere subculturen en de maatschappij.

Literatuur

- RAN, Radicalisation Awareness Network
http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/index_en.htm
- Reitsma, M., *De school als gemeenschap: Hoe w(m)et je dat?* Den Bosch: KPC Groep, 2013
- Spee, I., M. Reitsma, *Puberaal lastig of radicaliserend*. Diemen: IVP, 2e herz.dr. 2015.
- Terrorisme and Radicalisation (TERRA). *Folder voor leraren en jeugdwerkers*, 2015.
- Zie ook de TERRA Toolkit op www.terra-net.eu
- Verhoeven, S., 'Hoe ontwikkel je de school tot oefenplaats voor democratie?', in: K. Jurrius & H. Toppinga (red.), *Opvoeden tot betrokkenheid: lessen uit de wetenschap*. Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2014.
- Winter, M. de, *Opvoeding, onderwijs en jeugdbeleid in het algemeen belang. De noodzaak van een democratisch pedagogisch offensief*. Webpublicatie nr. 1 WRR. Den Haag, 2004.
- Wolf, A. de & B. Doosje, *Aanpak van radicalisme. Een psychologische analyse*. Amsterdam: SWP Uitgeverij, 2010.

INE SPEE is senior crisisadviseur bij het Instituut voor Psychotrauma en is gespecialiseerd in veiligheids- en crisismanagement binnen het onderwijs. Zij is redactielid van Cogiscope.